

02-6257993

במסגרת

הדפסה

מכתב תענית

[עד דף ג' סוף עמוד א'
תנא בטל וברוחות]

נוסח דפוס ספרד
שנת ה'רנ"ב
בתוספת הגהות מכתבי יד
ונוסח הגמ'

נדפס שנת ה'תשע"ד
הוצאת ספרים משה חי
עזרת ישראל 4 י-ם
טל' 02-6257993

יגילו הלומדים ותרבה הדעת כי בחסדיו המרובים של קורא הדורות מראש, זכינו להיוודע למימצא נפלא אודות פירוש רש"י למסכת תענית, כי מלבד אשר נתעוררו ועוררו רבותינו האחרונים אודות ייחוס הפירוש למסכת תענית הנדפס בגמרות על שם רש"י אם אכן יצא מתחת ידו, בהיות שנראו בו ענינים שלא לפי דרכו וכמו שהאריך בזה מהר"ץ חיות בשו"ת אמרי בינה סי' ה ורבים לפניו ולאחריו, (וכבר נדפס בעזה"ת ספר רש"י תענית שם הובאה התשובה הנ"ל ודעת שאר המפרשים, ובתוספת נופך בחוברת הוספות להספר הנ"ל שנדפסה בשנת תשס"ז). ומסקנת הדברים: ^א בהיות והראשונים בפירושיהם למסכת^ב ובשאר חיבורים^ג מביאים פירושים ושיטות משם רש"י והם נמצאים בפירוש המיוחס לרש"י, בהכרח שהפירוש בעיקרו מרש"י אלא שנוספו בו איזה דברים מתלמידים.

עתה באנו לעזור בפירוש הנזכר, במה שנדפס ממנו מתחילת המסכת ועד דף ג' סוע"א תנא בטל וברוחות, שלפי האמת אין הוא תחילת הפירוש, וכפי שיבואר בעזה"ת:

א: בגמ' מסכת תענית שנדפסה בספר קודם הגירוש [שנת ה' רנ"ב בדפוס ואדי אל חגרה, ע"י רבי שלמה הלוי אלקבץ] עם פירוש רש"י, מופיע פירוש אחר לחלוטין^ד, וכן נמצא בשני כתבי יד מלפני כ-700 שנה על כל המסכת בשינויים קלים כפי המצוי במעתיקים, [ראה תצלומם להלן אי"ה].

ב: רבותינו הראשונים הזכירו ענינים משמו של רש"י על העמודים הראשונים של המסכת, והדברים מופיעים בפירושו הנדפס בספר ובכתבי היד הנז', ולא נמצא מהם בפירוש הנדפס כיום בגמרות. וכדלהלן:

רבינו ישעיה הראשון [פסקי הרי"ד על תענית דף ב:]: כ' "העובר לפני התיבה: כתב המורה [כך מכנה לרש"י בחיבוריו], ולא אתפרש לי טעמא".

תלמיד הרשב"א [שיטה לבעל הצורות נדפס מחדש בס' שיטות קדמוניות למסכת תענית] בדף ג. כ' "ורש"י ז"ל לא גרים לעיל אי רבי יהושע וכו' משום הא דקאמרי' ר' יהושע אמ' וכו' ואנו כבר פירשנוהו. ואי קשיא לך לימא ר' אליעזר היא. וי"ל דר' אליעזר מלולב גמר כדאמרי' לעיל אבל מניסוך המים לא ס"ל דהוי מי"ט ראשון וכן כתב רש"י ז"ל לעיל".

ריבב"ן [-רבי יהודה בר ברכיה, בפירושו על הרי"ף] מעתיק תמיד ל' לרש"י ככל האפשר, וכאן מעתיק בתחילת המסכת הדיבורים הנדפסים בספר ובכת"י, וכן ה"ר עובדיה מברטנורא דרכו בכל מקום להעתיק פרש"י וכאן מעתיק מהדיבורים הנדפסים בספר.

א. ע"פ הרחיד"א בס' שם הגדולים עיין מראה כהן ריש תענית וספר אור החיים לרבי חיים מיכל מערכת ש.

ב. הרי"ד בתוספותיו ובפסקיו, הריטב"א, הר"ן, רבינו בצלאל [כת"י נזכר בשם הגדולים], המאירי, תלמיד הרשב"א [שיטה לבעל הצורות].

ג. הרשב"א בתשובה ח"א שפז, מהר"ם חלאוה תשו' עא. רדב"ז ח"ח [-מכת"י] תשו' קמא, אמונה ובטחון [מיוחס להרמב"ן] פ"י, תלמיד הרשב"א בספר השלחן הל' תעניות שער א' ב' ד', המגיד משנה הלכות תעניות קרוב לעשרה פעמים, ספר יוחסין מאמר א ד"ה בני בתירה - ראה להלן, מאמר ב אות א ד"ה רב אושעיא, ואות ג ד"ה רב גיורי.

ד. התודה והברכה לה"ר טוביה כצמן שליט"א, שהאיר עיני בזה.

רבינו המאירי בדף ב: כ' "והרי למדת בסוגיא זו ג' נסחאות ויש בה עוד רביעית לגדולי הרבנים [כך מכנה לרש"י בחיבורו] והוא שגורסים מלולב גמר לה או מנסוך המים גמיר לה ולא עוד, והוא שלדעתם אין כונת השאלה אלא לידע דעתו של ר' אליעזר בנסוך המים מהיכן הוא מתחיל" וכו'.

בספר יוחסין [תלמיד מהר"י אבוהב השני, מאמר א ד"ה בני בתירה] כ' בזה"ל "ורש"י פירש בפרקא קמא דתעניות [ג.]. כי אלו שהיו בזמן הלל הם ר' יהודה בן בתירא ורבי יהושע אחיו".

מה"ר יעקב בן חביב בס' עין ישראל [–עין יעקב] על אגדות הש"ס [דפו"ר וינציה שפה דף קכו:]: מעתיק פרש"י אחר הגמ' ושם מעתיק בעמודי המסכת הנזכרים את הדיבורים שבדפוס ספרד ואת שלפניו אין מעתיק (זולת הדיבורים: "אני ה', ולא שליח. פותח את ידך, ולא שליח" המופיעים שם בסוגריים עגולות), וכבר הרגיש בזה נכדו של מהרצ"ח בס' הקדם שנה ב' תרס"ח עמ' 118 שבא לידו אחד מכתבי היד הנזכרים. ודיבורים אלו המובאים בעין יעקב הביאום האחרונים משם רש"י:

ג: באשר לפירוש הנדפס בגמרות על ג' עמודים הראשונים אשר יסודתו בדפוס וינציה שנת ה' רפ"א ואחריו נמשכו הדפוסים עד ימינו. כ' עליו הגאון המפורסם **רבי שלמה הכהן מוילנא** [הגהות חשק שלמה תענית ג: רש"י ד"ה עשר נטיות] "ונראה שרש"י מב' דפין הראשונים הוא לקוח מפ' רבינו גרשום ז"ל". ובספר תקנת עזרא [עמ"ס מעילה מה"ר עזרא אלטשולער, נדפס בפטערבורג תרצ"א] ב"הארה" שבראש הספר כ' "וראה זה מצאתי שהפירוש המיוחס לרש"י על מסכת תענית אשר גם עליו הוסכם בצדק שאינו מפרש"י רק מאחד מתלמידיו, גם אותו המפרש ראה פירוש רגמ"ה למס' תענית והשתמש בו ומראשית המסכת עד סוף דף ג' ע"א ד"ה בטל וברוחות הלך בעקבות הרגמ"ה ולא נטה ימין ושמאל" וכו'.

לכך נתעוררנו להעתיק הפירוש הנדפס בספרד, וציינו שינויי נוסחאות משני כתבי היד (כאן המקום להודות ליד הרב הרצוג על המצאתם לדינו את תצלום כתבי היד ודפוס ספרד, ולבית המדרש לרבנים ניו יורק על הרשות להשתמש בב' כתבי היד הנמצאים ברשותם בקטלוג אדלר מס' 17 ומס' 19 ראה אודותם בפרוטרוט במבוא ש' רבי דוד הלבני הנדפס בס"ס חלקו של יעקב עמ"ס תענית), ובמקום שהנוסח אחיד בב' כתבי היד, ובדפוס ספרד איננו, הוספנו התיבות בסוגריים [], וכן בהיפך הסגרנו התיבות () וכל זה במקום שראינו תועלת בשינוי הגירסא – לכל הפחות לריהטא דלישנא. וכאשר ההוספה או ההשמטה המסתברות היו רק באחד מכתבי היד רשמנו זאת בהערות, וביותר מזה לא הוספנו וגרענו זולת תיבת ר' שבמקומה כתבנו רבי.

תהילות לה' הדפסנו לפני כעשר שנים ספר רש"י תענית ובו פירוש עוז והדר משא ומתן בפירוש הנדפס כאן ובשינויי נוסחאות מהכת"י וכן ממה שנמצא במפרשים שהעתיקו איזה דיבורים מאלו וביארום. כן נדפסו שם שינויי נוסחאות על יתר המסכת מאחד מכתבי היד הנזכרים, ולקוטי רש"י על מסכת זו שנזכרו בראשונים ואינם בנדפס'.

מהדורא זו נדפסת לעילוי נשמת הבחור היקר נעים הליכות, שונה הלכות, זורע צדקות וחסדים, ר' ינון פתחי' (אקטן) ב"ר משה מרדכי ז"ל, שנתבש"ם (ביום מנוחה כז מנחם אב תשע"ג והוא בן לב שנים ומחצה) אחר שנתיישר ייסורים קשים ומרים בנפש וגוף תקצר היריעה מהכילם, ולמרות הכל צהלתו על פניו, ופיו מלא תהילות ה' ותורתו, והיות ולא זכה להקים בית ולהניח אחריו זרע, יהי רצון שזכות לימוד התורה בפרש"י הנוכחי תעמוד לו לטוב לו לעולם שכולו טוב וארוך לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ותהי נשמתו צרורה בצרור החיים. התודה והברכה לכל המסייעים לזיכוי הרבים.

הוצאת ספרים משה חי י-ם

ה. יפה תואר ב"ר פרשה ע"ג, מהר"ג כ"ץ בס' קדושה וברכה ברכות לג., ברית אברהם על הילקו"ש פר' ויצא, בעל נתה"מ בס' אמת ליעקב ריש מס' תענית, לי לישועה במסכתין.

ו. ובכך תירץ לקמן ד: את הסתירות בפרש"י בענין דעת רבי יהושע שמזכיר גשם מיום הנחת לולב, אם הוא בשביעי או בשמיני, שהגרע"א והגבורות ארי והר"ב רנשבורג הראו בזה סתירות, ויש להוסיף שאכן לפי המופיע בדפוס ספרד הדיבורים תואמים שהוא ליל שמיני.

ז. ובאו בכרך אחד עם קונטרס קילורית לעין מהגאון המפורסם כמוהר"ר שלמה אלגאזי זצ"ל על אגדות הש"ס, שנדפס אחר מאות בשנים שהיה מונח בקרן זוית [משנת הת"ך].

מאימתי מזכירין גבורות גשמים וכו' מיום טוב
[ה]אחרון של חג: מיום השמיני ללא יתבנין בסכה
מדכרין אבל כל שבוע לא שהגשמים לימיה^א סוכה סימן
קללה הם. אם כן: אם אתה אומר מזכירין אע"פ שאין

שואלין הואיל ומשמע בעונתן
אפילו בקיץ יזכירו ומה אתה נותן
סימן מיום טוב ראשון [ו]רבי
אליעזר מודה בצרייתא בגמ'
(עמוד ב) [ד]כל הקיץ אם בא
להזכיר מזכיר^ב לעולם בעונתו
משמע מיהו עד השתא לא רמי
עליה אלא^ג מיום טוב ראשון
ואסימן קללה לא קפדין ורבי
יהושע קפיד. גמ' [תנא^ד] היכא
קאי דקתני מאימתי: מכללי^ה
דפשיטא ליה דחייבין להזכיר
[אוצר החכמה] [ותיב זכרון זה היכא תנא ליה].

סדר המשנה תענית אחר ראש
השנה. התם קאי: בסדר זרעים
במסכת ברכות. דתני מזכירין
גבורות גשמים וכו': בפרק אין
עומדין (דף ג.). בתחית
המתים: שאלמלא הן אין העולם
קיים^ו. בצרכת השנים: מתוך
שהיא פרנסה קבועה בצרכת
פרנסה. בחונן הדעת: מתוך
שהיא חול קבועה בצרכת חול
והתם מפרש^ז טעמא אמאי
קבעוס בצרכות הללו. וליתניח^ח
התם: מאימתי [מזכירין כול^ט]
במסכת ברכות בסדר זרעים.
מאי שנא דשביקיה עד הכא:
בסדר מועד. דקתני ובחג
נידונין על המים: ומתוך שהן
תלוין בדון הזקיקו רבותיו
להזכיר כמו שטויה בצרכות.
ואגב דסדר המשנה אחר ראש
השנה תנא מאימתי אחר [ובחג]
נידונין. הילכך פשיטא ליה
דחייבין להזכיר ולרנות על המים
לרבי^י אליעזר מיום טוב הראשון
ולרבי יהושע מיום טוב האחרון.

* צ"ל ואין (הנהגות
הב"ח).
א] בכת"י: בימי.
ב] בב' הכת"י נוסף:
בעונתו, אך
בנוסף ותלמיד
הרמב"ן שהעתיק
דיבור זה ליתא.
ג] בכת"י א' לא
רמי עליה חובה
ומים הראשון רמי
עליה חובה לרנות
לפני השאלה שכל
הבא לבקש מקדים
ומרצה ומודה
ואסימן קללה לא
קפדין ורבי יהושע
קפיד דסבר דסימן
קללה הן בחג ואינו
מזכיר ואע"ג דלולב
וניסוך המים לריצוי

הם באין לא מדכרין, וכ"ה בכת"י ב' בשניינים קלים. [ז] כת"י ב. [ח] בכת"י: דמזכירין מאימתי מכלל וכו' [י] בכת"י
ב'. מתקין. ובכת"י א' נוסף: מתוך ששקולין בתחית המתים שאלמלי הם לא נתקיים העולם. [ז] בב' הכת"י: מפרש
הכי מה טעם קבעוס וכו'. [ח] בכת"י ב'. וליתנייה. [ט] כ"ה בכת"י ב. [י] בב' הכת"י: למי כדאית ליה ולמר כדאית
לית. [יא] כתב בס' רצון אבות [למדרש אלנאון] סי' עב דע שמצאתי בגמ' שלפני מכותיב ידי הרב כהנא"ר אלעזר
אזכור ז"ל מהדורא אחרת של רש"י ז"ל בד"ה שיוורדים בגבורה היינו גבורה שיוורדים טפים וירודים כחצים ואינם

שיוורדין בגבורה^א: אחת מגבורותיו של הקב"ה היא
כדליף חקר חקר שכל העולם כולו נדון על ידי גשמים^ב
ואמר^ג לקמן (ה) גדול יום הגשמים וכו' ובמסכת ברכות
(ג.) אמר^ד [מתוך^ה] שהיה שקולה כהחית המתים לפיכך
קבעוה בתחית המתים ואגב
אורחיה אורי לן כמה גדול כח
הגשמים כדי לשבח להקב"ה.

מאימתי

מזכירין גבורות גשמים רבי אליעזר
אומר מיום טוב הראשון של חג ר'
יהושע אומר מיום טוב האחרון של
חג אמר לו ר' יהושע הואיל ואין
הגשמים אלא סימן קללה בחג למה
הוא מזכיר אמר לו ר' אליעזר אף אני
לא אמרתי לשאול אלא להזכיר
משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו
אמר לו א"כ לעולם יהא מזכיר אין
שואלין את הגשמים אלא סמוך
לגשמים ר' יהודה אומר העובר לפני
התיבה ביו"ט האחרון של חג האחרון
מזכיר הראשון אינו מזכיר ביו"ט
הראשון של פסח הראשון מזכיר
האחרון אינו מזכיר: גמ' תנא היכא
קאי דקתני מאימתי תנא התם קאי
דקתני מזכירין גבורות גשמים
בתחית המתים ושואלין בברכת
השנים והבדלה בחונן הדעת וקתני
מאימתי מזכירין גבורות גשמים
וליתני התם מ"ש דשביקיה עד הכא
אלא תנא מראש השנה סליק דתני
ובחג נידונין על המים ואידי דתנא
ובחג נידונין על המים תנא מאימתי
מזכירין גבורות גשמים וליתני
מאימתי מזכירין על הגשמים מאי
גבורות גשמים א"ר יוחנן מפני
שיוורדין בגבורה שנאמר עושה
גדולות * עד אין חקר ונפלאות עד
אין מספר וכתוב הנותן מטר על פני
ארץ ושולח מים על פני חוצות מאי
משמע אמר רבה בר שילא אתיא

חקר חקר מבריייתו של עולם כתיב הכא עושה גדולות עד אין חקר וכתוב התם הלא ידעת אם לא
שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו וכתוב מכין הרים בכחו
נאור בגבורה ומנא לן דבתפלה דתניא לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם איזו היא עבודה
שהיא בלב הוא אומר זו תפלה וכתוב בתריה ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש אמר ר' יוחנן ג'
מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים ומפתח של חיה ומפתח
של תחית המתים מפתח של גשמים דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך
בעתו מפתח של חיה מנין דכתיב ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה מפתח

סופה ומערה של קיטור ש' [ירמיה ג. כה.] פתח יי [את] אוצרו ומקשינן הני בריקעא איתגוהו הני בארעא איתגו
דכתיב הללו את יי מן הארץ [תהלים קמח.] [א] ומתוך עד שלא בא דוד היו בריקעא משבא דוד התפלל טרדן לאר
שנאמר [שם ה. ה.] כי לא אל חפץ רשע אתה (ו) לא יגורך רע. ואי קשיא לך. הא דאמר ר' יוחנן מפתח שלגשמי
לא מסור לשליח וכתוב אף ביי ישרתי עב יפוך ענן אויר [איוב לו.] יש לומר שהמלאך ממונה להביא הענן אך כ
זמן שלא יפתח לו הבורא כיפה שלמעלה ומקבל הענן לא ימסר. ע"ד כא"ן תוספות.

נוגעים בה בזה וע
ברצון אהבה מ
שפירש דבריו
[כ] בב' הכת"י
אין נזון אלא ע
ידי גשמים
[ג] כת"י ב
[ד] בכת"י ג
סמוכין הן באינו
[ז] כת"י א
ופליאות.
[ט] בכת"י ב
ונפלאות. [י] בכת'
א' נוסף: תוס' נרא
לי דאחרי לא חשי
מפתח של כלי זענ
משום דאמר
בחגיגה בפ' א
דורשין [יב:] מבי
שבו אוצרות של
וכלי' וחדרה ש

לא נמסרו ביד שליח ביחד שכן מלינו באלהיו וכו' וכן איתא בסנהדרין (ק"ג.) ואיכא למיפרך ללא (משתעו) [משתעו] הני קראי להאי לישנא. [דף ב:] גשמים היינו פרנסה: שזרעים ופירות גדלן מהם לפרנסת העולם. [רבי אליעזר] מהיכא

אמר רבי

גמר לה: להזכיר גשמים [מיום ראשון דבשלמא רבי יהושע קסבר גשמים סימן קללה הן ואינו מזכיר ומשעבר זמן קללה מזכיר והולך מיכן ואילך אלא רבי אליעזר מהיכא גמר לה לריך סייג לדבריו שבה לרעות ואין אנו חפלין בהן מכלל דודאי גמר לה או מלולב או מניסוך המים גמר י"ח] כמה מלינו שהיא בנין אב מזכיר כל ימות ולא בלילה דומיא ללולב. ומן אז"ל ואילך הוא דמזכיר בין ביום ובין בלילה דהאי גמיר לה מלולב לא גמיר לה אלא לשבעה ימי החג משום דסימן קללה הוא בחג הלכך מצעי ליה למיגמר מלולב הוא דמזכיר בחג אע"ג דסימן קללה הוא מזכיר בין ביום ובין בלילה. מניסוך המים: שהוא בא (ע"י) [על] ריטוי [המים] כדאמר ר' בראש השנה (טז.) נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה והרי הוא מיום ראשון שחרית דתנן ניסוך המים כל שבעה ואמר ר' יוחנן (יומא כו:) אין מנסכין מים [בחג] אלא בתמיד של שחר.

ה"ג או דילמא מניסוך המים

גמר לה מה ניסוך המים בלילה דאמר מר ומנחתם ונסכיהם [אפי' בלילה ומנחתם ונסכיהם] אפי' למחר אף הזכרה נמי בלילה: ולא גרסי' מה ניסוך [המים] מאורתא אף הזכרה כו' ופי' מניסוך המים גמר לה וניסוך אשכחן ביום ובלילה דאמר מר^{כא} בתורת כהנים (אמור יב ט) [ובמסכת מנחות (מד:) ובפרק שני (בתרומה) ובתמורה] (יד.) לכך נאמר (במדבר כט) ומנחתם ונסכיהם [ומנחתם ונסכיהם] בקרבנות החג לרבות דיוכל לעשות מנחת נסכים [אפילו] בלילה אם הקריב את הזבח מצעור יום אע"ג דנסכים עם הזבח הן באין^{כב} והזבח אינו בא אלא ביום דכת' (ויקרא ז) ביום לאותו אעפ"כ^{כג} הקריב את הזבח מביא נסכיו בלילה או למחר אע"ג דכת' דבר יום ביומו (ויקרא כג ז) דשנה הכתוב ומנחתם ונסכיהם [ומנחתם ונסכיהם] בקרבנות החג. י"ש אומר לענין [אש] טעה אין מחזירין [אותו] הזכרה לניסוך המים מדמינן לה דאית לה תשלומין לאורתא או ללולב מדמינן לה שאין תשלומין ליומו. לישנא אחרינא מה לולב ביום אף הזכרה: אינו מתחיל אלא ביום טוב ראשון ואינו מתחיל מצעור לרבי אליעזר כיון דמזכיר בחג והוא סימן קללה וכיון שהתחיל שוב אינו פוסק (ומתחיל) [ומזכיר] בין ביום ובין בלילה. אבל לרבי

יהושע דאמר מיום טוב האחרון ללא חיבנני ליה לאגמורי מלולב דלדידיה אינו מזכיר בשעת סימן קללה יכול להתחיל ולהזכיר מצעור. ואיכא^{כד} מניסוך המים מה ניסוך המים בלילה וכו' אף הזכרה נמי: מתחיל בלילה. ואית

דמפרשי מה ניסוך המים מאורתא וכו', ומפרשי הכי מה לולב התחלתו ביום אף ניסוך התחלתו^{כה} ביום וכן מה ניסוך המים התחלתו בלילה דאמר מר וכו' אף התחלת הזכרה בלילה. ואי אפשר לומר כן שיהא התחלת ניסוך בלילה דאין מנסכין אלא בתמיד של שחר כדאמרין במסכת (סוטה) [יומא] (כו.) אין טעם וריח לכל המפורשין למעלה. האי [דכתיב בספרים^{כז}] אמר מר מנחתם ונסכיהם בלילה שבש הוא [הגה] דהכל מודים^{כח} דעיקרו שלניסוך המים בתמיד של שחר אבל היכא דשכח באונס^{כט}, איפשר הדך למילתיה ליליאל^ל או ליומא אחרינא ואין הקרבן מתעבד לא על זבח^{לא} ולא על נסכו. והכא ה"ג מלולב גמר לה או מניסוך המים [גמר לה] אמר רבי אבהו לא למדה רבי אליעזר וכו'. ונפקא לן מיניה [ד]אי מניסוך המים גמר לה בהכי ידעינן להבחין ולברר דעתו דרבי אליעזר לא סבר לה כרבי יהודה בן בתירה דאמר לקמן [ניסוך המים] בשני מתחיל דמילא כי רמיזי בשני רמיזי. ולא [לר'] [כר'] עקיבא דאמר בשני מתחיל ניסוך יתירא בשני הוא דכתיב אלא חולק שלשי הוא ואית ליה בראשון הוא מנסך מדקא גמר לה להזכרה בראשון מניסוך המים שמע מינה (הוא אומר) [הא והא] בראשון מוריד הגשם וניסוך המים. ואי מלולב גמר לה להזכרה (ו)לא ידעינן ולא מידי אימת מתחיל ניסוך המים אליביה, מיהו בין לולב בין ניסוך המים לא מתחיל בלילה לכתחילה וליכא מאן דפליג, והיינו דאמר רבי אבהו לא למדה רבי אליעזר וכו', כלומר לא כל [הימך] ללמוד דעתו בניסוך המים מהו אי דעתיה [דגמריה] [לגרמיה] או כרבי עקיבא או כבן בתירה כל עלמא לא למדה [להזכרה] אלא מלולב וליום ראשון [מפי רבי]. (ו)אגמרא^{לב} גמיר לה: מרבו. משעת נטילת לולב: ביום טוב הראשון שלמד מלולב [כדאמרין^{לד}]. משעת הנחתו: דהיינו בלילי יום טוב האחרון שמיני בתפילת ערבית [שיום] שביעי [כולו] כשר ללולב כדאמר ר' בלולב הגזול (סוכה לט.). הוילי וארבעת מינין הללו: לולב^{לה} אתרוג הדס וערבה. אינס באין אלא לרעות על המים דכשם שאי אפשר להם בלא מים: שאינן גדלן אלא על המים דכתיב וערבי נתל (ויקרא כג ז) כעריבים על יבלי מים (ושעיה מד ז) ובאתרוג כתיב הדך

דומיא דלולב. מן החג ואילך סימן קללה מזכיר (בין) ובלילה. י"ח ה חתוך ויש המילת. כ] כת כל] בכת"י ככ] בכת"י דנסכים מן הן, והוא אינו כג] ב' כתבי אם לא הביא מביאן בלילה למחר, ואע"ג דל' כת"י כה] בדפוס כה] שכתוב "וד" ובשני הכתי" ועד אין טעם ליתא. טו] ציל"א התחלתה. כז] בכת"י א. ה ב' תיבת ב ליתא. כח] .

א: והכי מודין. ובכת"י ב: דהכי מודים. כט] בכת"י: דשכח או אגיס. לו] בכת"י ב: ליומא ליליא. ואצ"ל וליליא. לא] בכת"י א: לא על מנחתה ולא על נסכה, ובכת"י ב: בשלש רבים. לב] כ"ה בב' הכתי"י. לג] כ"ה ב: ובכת"י כדאמר. לד] בב' הכתי"י: הכתובים בפסוק ולקחתם לכם וגו'.

[אוצר החכמה]

ויוקרא (ס) ואמר: בפרק לולב הגזול (סוכה לה) אל תיקרי הדר אלא הידור שכן מנינו בלשון יוני שקורין למים הידור אי זה אילן שגדל על המים הוא אומר זה אחריו וכן הדם ולולב. כך אי אפשר לעולם בלא גשמים: ולפי זה

הקב"ה [ליטול] ארבעה מינין הללו [ולא מינין אחרים]. הילכך הואיל ואינו באין [בחג] אלא לראות על המים אף אנו נזכיר בחג גבורות גשמים לראות על המים. לשאלו אלא להזכיר: דמשמע בזמנו. ואינה אלא בזמנה: לעתיד. ולרבי אליעזר (אומר וכן לא תירץ לו) [אהבי לא תיקנו לומר] והשיב לה' הרוח והוריד הגשם מן החג ואילך בלשון שאלה אלא משיב הרוח ומוריד הגשם לפי שג' ברכות ראשונות אינן לשון תחינה אלא לשון שבה כעבד המסדר שבתו של רבו ובשאר ברכות שהן לשון תחינה קבועה^ל בלשון שאלה ותן טל ומטר. וכן^ל לרבי יהושע שפסק מלשאל כך פוסק מלהזכיר רבי לא פליג אדרבי יהושע ובהפסק מיירי ולאפוקי מדרבי אליעזר [דאמר] אם בא להזכיר כל השנה מזכיר אתה למימר דאינו מזכיר כל השנה אלא בזמנה אעפ"י^ל שמזכירין תחיית המתים דבכל יום זמנה הוא. בשני בחג הוא מזכיר: תחילה [וטעמא] בסמוך. רבי עקיבא אומר בשני: תחילה וטעמיה בסמוך. האחרון מזכיר: בתפלת המוספין. הראשון: [המתפלל תפילת יולר]. ולא איתפרש טעמא^ל דרך הוא שטומדין שני חזונין אחד ליוולר ואחד למוסף. הלא קליר חיטים היום ואקרא אל יי ויתן קולות ומטר: בשמואל (א יב יח) כתיב. בניסן היה זמן קליר בארץ ישראל דממחרת לבשל פירותיה [שכן עלתה נקרא חג הקליר (שמות כג טז) והאומר שטומנת שתי פעמים טעות הוא]. וודעו וראו כי רעתכם רבה: שמואל היה מגזס עליהם על שלא האמינו בו ושאלו

[אוצר החכמה]

לה' בכת"י ב. והשב הרוח והוריד הגשם. [ל] בכת"י א. קבשה. [ל] לכא' אין חזר על למעלה לפי שאין מקום לשאלה לר"י, אלא על החמשך דלא תימא דלרבי יהושע מוסף להזכיר מאחר יותר [ל] בב' הכת"י: ותחיית המתים בכל יום היו זמנה. [ל] ויל' פסק דר"ד: אמר המורה לא איתפריש לי טעמא. ולי נראה לפי שקיבוץ העם הוא בתפלת המוספין יותר מתפלת השחר, מפני שמתקבצין לשמוע קריאת ספר תורה אחרי תפלת השחר, וכיון שקורין מתפללין תפלת מוסף, הילכך תיקנו שכל שינוי תפילה לא יאה אלא בקיבוץ

כך אי אפשר לעולם בלא מים אמר לו ר' יהושע והלא גשמים בחג אינו אלא סימן קללה אמר לו ר' אליעזר אף אני לא אמרתי לשאלו אלא להזכיר וכשם שתחיית המתים מזכיר כל השנה כולה ואינה אלא בזמנה כך מזכירים גבורות גשמים כל השנה ואינו אלא בזמנו לפיכך אם בא להזכיר כל השנה כולה מזכיר רבי אומר אומר אני משעה שמפסיק לשאלה כך מפסיק להזכרה ר' יהודה בן בתירה אומר בשני בחג הוא מזכיר ר' עקיבא אומר בששי בחג הוא מזכיר ר' יהודה משום ר' יהושע אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הרשון אינו מזכיר ביום טוב ראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר שפיר קאמר ליה ר"א לרבי יהושע אמר לך רבי יהושע בשלמא תחיית המתים מזכיר דכולי יומא זמניה הוא אלא גשמים כל אימת דאתיין זמניהו היא והתנן יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה הם שנאמר הלא קציר חטים היום וגו' ר' יהודה בן בתירה אומר בשני בחג הוא מזכיר מ"ט דרבי יהודה בן בתירה דתניא רבי יהודה בן בתירה אומר נאמר בשני ונסכיהם ונאמר בששי ונסכיה ונאמר בשביעי כמשפטם הרי מ"ם יו"ד מ"ם הרי כאן מים מכאן רמז לניסוך המים מן התורה ומאי שנא בשני דנקט דכי רמיזי להו בקרא בשני הוא דרמיזי הלכך בשני בחג הוא מזכיר שפיר קאמר בששי ונסכיה בשני ניסוכין הכתוב מדבר אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין ואימא תרוייהו דחמרא סבר לה כר'

להם מלך ואמר להם עתה דעו כי רע בעיני יי שאני קורא אליו והוא^ל מביא גשמים לעולם ביום קליר ולחיים עליהם אמר [בן מלך] כדכתיב (ס"א יב יח) וייראו^ל. נאמר בשני: בפרשת החג ומנחתם ונסכיהם בסוף המקרא [ויז"ד לא דריש דאגב מ"ם לריך לכתוב בו יז"ד] ובשאר הימים לא נאמר אלא מנחתם ונסכיהם. מכאן^ל רמז לניסוך המים מן התורה: ותחילת רמז בשני הוא. ונסכיהם: תרי הוו. ואע"ג דכתיב בכלהו ומנחתם ונסכיהם הוא ונסכיהם דפריס ואילימא אכל בסוף [המקרא] עולת תמיד לא כתיב אלא מנחתם ונסכיהם. ובששי כתיב ובו מזכיר תחילה. [דף ג'.]

סבר לה כרבי יהודה: דמפיק רמז לניסוך המים. נאמר כרבי יהודה: דשני מזכיר. ניסוך יתירא: ונסכיהם. הסך נסך: רמז שני ניסוכין וגבי תמיד הוא דכתיב ובחג מוקמינן לה דאי בכל ימות השנה הוה מפרש ביה קרא [בהדיא^ל] כדמפרש (שמות כט מ) רביעית ההין יין אלא ודאי בחג דומיא דרבי עקיבא דדריש ונסכיהם^ל. ש"מ: מדשנינן ליה קרא דזיבוריה חד דחמרא וחד דמילא. ה"ג א' הא דתנן נסוך המים כל שבעה וכו' כפ' לולב וערבה (סוכה מב:). אי רבי עקיבא: דאמר בששי^ל דרמז תחילה בנסוך המים בששי כתי'. תרי יומי הוו: שני ושביעי דבשמיני ליכא ניסוך המים אלא אליבא דרבי יהודה כר' אלעאי דאמר בלולב וערבה בלוג היה מנסך כל שמונה. אי רבי יהושע אפילו חד יומא לא הוי: דכיוס אחרון ככר עברו השבעה^ל. אי רבי יהודה בן בתירה: דאמר נסוך המים ללמד בשני^ל. שיתא יומי הוו: [ותו לא]. ה"ג כר' לה כרבי יהודה דתנן וכו': [ולא גרסי' כרבי יהודה דמתניתין דמשמע מנתי' דהכא. בלוג היה מנסך כל שמונה: [הכין] גמירי לה בסיני^ל. דפליג אתנא קמא דאמר ניסוך המים שבעה] כייל

יהודה בן בתירה דאמר רמיזי מיא [דף ג עמוד א] אי סבר לה כרבי יהודה בן בתירה נימא כוותיה קסבר רבי עקיבא כי כתיב ניסוך יתירא בששי הוא דכתיב תניא ר' נתן אומר בקדש הסך נסך שחר לה' בשני ניסוכין הכתוב מדבר אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין אימא תרוייהו דחמרא אם כן ליכתוב קרא או הסך הסך או נסך מאי הסך נסך שמעת מינה חד דמיא וחד דחמרא אלא הא דתנן ניסוך המים כל ז' מני אי ר' יהושע נימא חד יומא אי ר' עזרי' יומא אי ר' יהודה ב"ב שיתא יומי לעולם ר' יהודה ב"ב היא וס"ל כר' יהודה דמתני' דתנן רבי יהודה אומר בלוג היה מנסך כל שמונה ומפיק ראשון ומעיל

הרשב"א "שיטה לבעל הצורות" משם רש"י. [מ] בב' הכת"י: דאמר בשני. [מ] בב' הכת"י: מסיני.

ללוחית של זהב בחזקת^א ג' לוגין היה ממלא מן הכיור. ורבי יהודה פליג בתרתי דאמר בלוג אחד [היה] ממלא ופליג נמי בשמיני^ב בפרק לולב וערבה (סוכה מח). ומכניס שמיני: לנסוך כרבי יהודה בר' אלעאי והיינו כל שבעה. מאי שנא

ראשון ללא: דאין מנסכין לדברי רבי יהודה בן בתירה. **דכי רמיזי מיא:** תחילה. **בשני רמיזי:** כדאמרין נאמר בשני ונסכיהם. **שמיני [נמי]:** אינו מנסך אליבא דרבי יהודה. **דמיס בשביעי רמיזי:** [סיוס^ג] רמז נרמז בשביעי לאפוקי שמיני ללא. **אלא רבי יהושע הוא:** כלומר [כיון] דלאו כרבי עקיבא (ורבי יהושע) מסתברא (ו) ר' יהושע הוא דפליג עליהו דלית ליה הך רמיזא דשני וסגי וסבירא ליה ודאי כל שבעה הוא דגמרא גמירי^ד לה. ואהכי לא מוקים לה כרבי אליעזר, דפליג [נמי] עליהו דאי [הוה] סבירא ליה לרבי אליעזר ניסוך כל ז' אדגמר מלולב לגמור [מניסוך המים] וליתני רבי אליעזר אומר משעת ניסוך ויפרש טעמא דנסוך כמו שפירש בלולב (ואמ' מר) [ויאמר] הואיל וניסוך המים אינו בא אלא לרבות על המים [כסס] וכו' אלא מדשביק לנסוך ותלה טעמו ופירושו בלולב ש"מ ודאי לא סבירא ליה ניסוך כל ז' אלא ודאי^ה כרבי עקיבא סבירא ליה דאמר בשני או כרבי יהודה בן בתירה. **לישנא אחרינא.** להכי לא מוקים לה כרבי אליעזר דשמותי [הוה] ושבת קל). (סוף דבר) [ורבי אמר

לי] הא דאייבעי (ליה) [לעיל] רבי אליעזר מלולב גמר לה או מנסוך המים גמר כדי שגדע [דעתו] דאי סבר נסוך מיום ראשון דתהוקס אליביה הא דתנן כל שבעה והכי קא בעי לה מלולב גמר אבל ניסוך או כרבי יהודה או כרבי עקיבא או דילמא מניסוך^ה וקסבר מיום ראשון הוא. ופשיטא ליה מלולב גמר ולא מניסוך ולהכי לא מוקים ליה להאי כרבי אליעזר. ולא גרסינן [לעיל מה לולב ביום ולא גרסינן נמי הא] דאמר מר ומנחתם ונסכיהם וכו'. וגמרא גמיר לה רבי יהושע: דהלכה למשה מסיני היא [וכדכר אסי^ו] דאמר ר' חסי וכו'. **עשר נטיעות:** ילדות מפוזרות בבית סאה בשוה שורות בית סאה נחלק לעשרה חלקים ובאמצע

בב' הכתיב:
חזקת. נח' בב'
בת"י: ופליג
שמיני. נב' כת"י
, ובכת"י ב: יום.
י"ל כנ"ל. נג' בב'
בת"י: גמיר.
נ' בכת"י א: או
י"ב עקיבא או
י"ב יהודה. בכת"י
אלא אומר כרבי

נודה. נח' מתיבת מניסוך עד תיבת נטיעות בב' הכתיב, ובכת"י ב' בא לאחמ"כ שלא במקומו. נז' בכת"י

כל חלק נטיעה אחת [ו]קיס להו לרבנן [ד]כוליה בית סאה קא ינקי וחורשים (וכו') [כולה] בשבילן עד ר"ה ואעפ"י שתוספת שביעית מן הפסוק שלשים יום לפני ראש השנה במועד קטן (ג:) אבל תשע ומפוזרות או עשר ואינן מפוזרות אין חורשין [אלא] כדי לורכן

שמיני ומאי שנא ראשון דלא דכי רמיזי מים בשני הוא דרמיזי שמיני נמי כי רמיזי מים בשביעי הוא דרמיזי אלא רבי יהושע היא וניסוך המים כל שבעה הלכתא גמירי לה דאמר ר' אמי א"ר יוחנן משום ר' נחניא איש בקעת בית חורתן עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני: רבי יהודה אומר משום רבי יהושע העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר ביום טוב הראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר: הי רבי יהושע אילימא רבי יהושע דמתניתין הא אמר ביום טוב האחרון של חג הוא מזכיר אלא ר' יהושע דברייתא האמר משעת הנחתו ותו הא דתניא ר' יהודה אומר משום בן בתירה העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הי בן בתירה אילימא רבי יהודה בן בתירה הא אמר בשני בחג הוא מזכיר אמר רב נחמן בר יצחק תהא ברבי יהושע בן בתירה זמנין דקרי ליה בשמיה וזמנין דקרי ליה בשמיה דאבא והא מקמי דליסמכוהו והא לבתר דליסמכוהו.

והשאר אסור מפני שמועלת חרישתן לספיחים וזרעים הגדלין שם מאליהן בשביעית. ודוקא נטיעות שהן רכות ולריכות תיקון שלא יתייבשו אבל אילנות אסור מדאורייתא כל אלול [ורבנן] פסח ועלית תקון במועד קטן [שם] שדה לבן עד הפסח שדה אילן עד עשרת הרחקה לדאורייתא. ושלשה אילנות מפוזרות בבית סאה כלו לריק להן וגדלין בשדה^א אילן עד עשרת. כדתנן במסכת שביעית (פ"ג מ"א). **ערבה:** להקפת מזבח במסכת סוכה. **וניסוך המים:** כדאמרן. [חזורתן:] שם מקום. **רבי יהודה אומר משום רבי יהושע:** אמתני^ב מהרה. **הי רבי יהושע:** הי מילתא קאמר רבי יהושע דמשתמע ליה לרבי יהודה מניה האו סברא. **אילימא רבי יהושע דמתני:** דאמר מיו"ט האחרון של חג. סתם רבי יהושע בכלהו תנויי^ג [הוא] רבי יהושע בן חנניה. **הא אמר מיום טוב אחרון הוא מזכיר:** דמשמע התחלה^ד יום טוב האחרון ואפי' בתפלת יולר אור ואפי' בתפלת ערבית ומיהו^ה [רבי יהודה משום] רבי יהושע לא אמר אלא האחרון מזכיר היינו בתפילת מוסף. **אלא ממילתיה דרבי יהושע דברייתא:** דהיינו נמי רבי יהושע דמתני'. **הא אמר משעת הנחתו:** דהיינו מלילי יו"ט האחרון בתפילת ערבית. **ותו הא דתניא:** בדוכתא אחריתי. **רבי יהודה אומר משום בן בתירה העובר לפני התיבה וכו':** כדחזינן בבביתא דלעיל דהראשון אינו מזכיר. **תהא רבי יהושע בן בתירה:** [לא^א] תהא רבי יהודה בן בתירה [אלא] של רבי יהושע בן בתירה^ב [ופליג עליה והיינו דקאמר משום בן בתירה וזהו שאמר משום רבי יהושע שני בנים היו לו לבתירא רבי יהודה ורבי יהושע וכדאמר' בפסחים (סו.) נתעלמה הלכה (מפי בן) [מבני] בתירא. **מקמי דליסמכוהו:** קרו ליה בן בתירא בשם אביו.

א הגי':
נז' בכת"י
כשדה. נח' ב:
אמתניא. נט'
הכת"י: תלו
ס' בכת"י
מתחילת. כת'
סל' בכת"י
ואיתו. סב'

בכת"י א. סג' כ"ה בכת"י א. בכת"י ב: תהא ברבי יהושע בן בתירה תהא של רבי יהושע בן בתירה, שני וכו'.

